

LEXIKÁLNE INOVÁCIE V SÚČASNOM FRANCÚZSKOM JAZYKU

Lucia Ráčková

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

Polická, Alena. *Dynamika šíření lexikálních inovací: identitární neologie a sociolektologie ve francouzském jazykovém kontextu*. Brno: Masarykova univerzita, 2023. 289 s. ISBN 978-80-280-0031-8

Lexikálna rovina je zo všetkých rovín jazykového systému najotvorenejšia zmenám. Dynamicky reaguje na potrebu vyjadrovať sa iným, novým spôsobom, výsledkom čoho je vznik inovácií a neologizmov. Príspevkom do tejto problematiky je vedecká monografia *Dynamika šíření lexikálních inovací: identitární neologie a sociolektologie ve francouzském jazykovém kontextu* z pera Aleny Polickéj, pôsobiacej v Ústave románských jazykú a literatur Masarykovej univerzity v Brne, ktorá sa sústreďuje na jazykovú kreativitu mladej generácie vo frankofónnom predmestskom areáli. Prináša aktuálne pohľady na štúdium neologizmov a sociolektizmov, pričom si všíma i otázky zaraďovania nových prvkov slovnej zásoby do výkladových slovníkov. Pre francúzske prostredie je typická bohatá produkcia, až nadprodukcia slovníkov, ktoré sú reakciou na jazykové inovácie.

Interdisciplinárna téma sa neobmedzuje len na teoretický rámec sociolingvistiky, ale všímajúc si vzájomný vzťah medzi neografiou a sociolektografiou obohacuje český vedecký diskurz o poznatky z lexikografie. Aktuálnosť témy tiež súvisí so súčasnými snahami o legitimizáciu lexikálnych jednotiek, ktoré sa tradične zaraďovali k jazykovej periférii. Terminologické jadro publikácie tvoria pojmy ako *neologizmus*, *sociolekt*, *skupinová identita* či *jazyková reprezentácia*. Autorka rozvíja problematiku i vďaka uvedeniu nových pomenovaní pre hraničné disciplíny na pomedzí lexikológie, lexikografie a sociolingvistiky, a to sociolexikológia a sociolexikografia, a ako aj pomenovaní z oblasti výskumu kľúčového pojmu *identitárny neologizmus*. V nadväznosti na M. Sourdotu (1998), ktorý najväčší dôraz kladie na reálnu potrebu nového pomenovania

v sociálnych interakciách, A. Polická križi metodologické postupy a komparuje tri francúzske korpusy: 1. korpus (DiCo) novo pridanych lexikálnych jednotiek do všeobecných referenčných slovníkov FJ; 2. korpus slangizmov a argotizmov zo slovníkov sociolektov; 3. korpus neologizmov mládeže z predmestí (*RapCor*).

Monografia sa delí na tri časti. Prvou časťou je teoretický úvod pod názvom *Sociolexikologie a sociolingvistika inovací*, kde sa pozornosť autorky sústreďuje na synchronnú dynamiku jazyka, problémy definície jazykovej zmeny a časové vymedzenie synchronných jazykových javov, ktoré sú dôležité na vedecké uchopenie konceptu neológie. Venuje sa problematike jazykovej zmeny, pričom detailne rozoberá mimojazykové i jazykové difuzionistické teórie (Coşeriu, 1958), niekedy pritom siahajúc hlbšie do dejín teórie nápodoby (Tarde, 1895). Neopomína ani francúzsku sociosémantickú školu. Pri skúmaní šírenia identitárnej neológie sa autorka opiera i o teóriu E. M. Rogersa (1962) o prijímaní inovácií. Vychádza i z prác tzv. „ranných sémantikov“ M. Bréala (*Essai de sémantique (science des significations)*, 1897) a A. Darmestetera (*La vie des mots étudiée dans leurs significations*, 1887). K raným sémantikom sa zaraďuje aj A. Meillet, ktorý je zároveň spolu s jeho nasledovníkom M. Cohenom predchodcom dnešných sociolingvistov.

V druhej časti pod názvom *Historie lexikálných inovací* sa autorka v diachrónej perspektíve venuje metalingvistickým termínom *neologizmus*, *neológia*, *neológ*, *neologický*; ako aj slovníkovému zaznamenávaniu nových prvkov slovnej zásoby, zvlášť v lexikografických publikáciách ako *Encyclopédie ou dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers*; *Dictionnaire de l'Académie française*, *Trésor de la langue française informatisé*.

Podľa A. Polickej sa neologická revolúcia spája s obdobím Veľkej francúzskej revolúcie a pádom Bastily v roku 1789, aj keď J.-R. Armogathe (1973) ju datuje už rokom 1742. Politický prevrat spôsobil prelínanie ideológie a neológie. Inovovať jazyk už mali právo aj nižšie spoločenské vrstvy. Ako zdroj tvorby neosémantizmov sa začala silne presadzovať i polysémia. Zámerne posunutá interpretácia významu slov či sémantická vágnosť sa spájali s tzv. zneužívaním slov (*abus des mots*), ktoré bolo jednou z filozofických tém osvietenstva. V tomto období vznikli významné slovníky ako napríklad *Nouveau dictionnaire, pour servir à l'intelligence des termes mis en vogue par la Révolution* (Buée, 1792), *Nouveau dictionnaire français contenant les expressions de nouvelle création du peuple français* (Snetlage, 1795), *Néologie ou vocabulaire de mots nouveaux, à renouveler, ou pris dans des acceptions nouvelles* (Mercier, 1801), ktorý je v súčasnosti najcitovanejšou neografickou publikáciou z revolučnej éry, či *Dictionnaire universel de la langue française. Manuel de néologie* (Boiste, 1803). Do všeobecných diskusií už v tomto období vstupovali puristické názory o výpožičkách z angličtiny a s tým súvisiacia strata prestíže francúzskeho jazyka.

Tretia, teoreticko-praktická časť monografie sa nazýva *Kapitoly zo sociolexikológie*, a prezentuje päť prípadových štúdií, na ktorých sa verifikujú vyššie uvedené teoretické koncepty. Hlavným cieľom je poukázať na vnímanie lexikálnych inovácií používateľmi slovníkov. Prevažuje francúzsky jazykový materiál, ktorý miestami dopĺňajú príklady v češtine. Zvýšenú pozornosť v piatich prípadových štúdiách venuje autorka subštandardným úrovniám francúzštiny teoreticky ukotveným v neológii, sociolektológii a metalexikografii.

A. Polická upozorňuje, že „Ve francouzské jazykovědné tradici je termín argot chápán mnohem šířeji než v českém prostředí, protože absence anglosaského termínu slang a specializace, resp. archaizace termínu *jargon* umožnily rozšíření denotátu slova argot na široké spektrum lexikálních projevů“ (s. 101). Študentský slang sa tak nazýva „argot scolaire“, všeobecný slang „argot commun“. Neutrálным internacionálnym termínom pre tento jav zostáva pojem „sociolekt.“

V prvej štúdií autorka skúma otázky chápania príznakovosti vo francúzskej lexikografickej praxi v komparácii s českou terminológiou danej oblasti. Východiskom tejto štúdie je lexikálny materiál zozbieraný formou dotazníka u 150 pubescentov z jedného francúzskeho a dvoch českých učilíšť. Hľadá odpoveď na otázku, akým spôsobom sa do slovníkov začleňujú expresívne lexémy. Zisťuje, že subštandard sa v súčasnosti v slovníkoch najviac označuje všeobjímajúcou značkou *fam.* (porov. s *expr.*, *pop.*, *arg. fam.*). A. Polická poznamenáva, že „k začleňování neologické slovní zásoby, zejména pak generačně příznakových sociolektismů, se většina slovníků staví obezřetně, s vidinou hrozby strmého pádu mnohých dočasně módních slov do zapomnění“ (s. 105). Pre väčšinu jazykovedcov zaoberajúcich sa sociolektizmami sa za slovník s najcitlivejším prístupom k týmto prvkom slovnej zásoby považuje *Le Petit Robert*, ktorý sa spája s autoritou A. Reya.

V druhej štúdií sa pozornosť autorky presúva na komparáciu rôznych francúzskych slovníkov, vrátane tých, ktoré sa venujú slangu (fr. *argot*). Francúzski lexikografovia však používajú širokú škálu skratiek na označenie príznakov subštandardnej slovnej zásoby. Zvlášť zaujímavá je pre autorku opozícia skratiek *injur./péj.*, ktoré označujú urážlivé slová a pejoratíva. Predstavuje snahu lexikografov definovať obsah pojmu „ľudová francúzština“. Zmenu slovníkovej skratky *pop.* na *fam.* A. Polická spája s depopularizáciou, ktorá zahŕňa stratu príznaku ľudovosti a stratu popularity zároveň.

V tretej a štvrtej štúdií sa lingvistka venuje neologizmom mládeže, pre ktoré je okrem iného typický verlan (*langue à l'envers*). Francúzska multietnická mládež sa tiež identifikuje s hudobným žánrom *rap*, ktorý je mediálne exponovaným predstaviteľom tzv. predmestskej kultúry (*culture des banlieues*). Ide primárne o maskulínne prostredie, pre ktoré je typické používanie vulgarizmov

či machistický slovník. Ako prvý sa výskytu neologickej lexiky u raperov venoval Jean-Pierre Goudaillier (1997, 1998, 2001). V štvrtej štúdiu autorka overuje Sablayrollesovu hypotézu, podľa ktorej neologicita slova je nepriamoúmerná jeho rozšíreniu. Vybraná vzorka lexém (*sisi, bicrave, weress*) túto hypotézu nepotvrdila. Napriek tomu štúdia poukázala na to, že raperi zohrávajú dôležitú úlohu ako šíritelia inovácií, prípadne aj ako iniciátori významových posunov.

V piatej štúdiu, ktorá uzatvára výskumnú problematiku, autorkina pozornosť smeruje k difúzii slova *bolos(s/se)*, ktoré dnes figuruje v hlavných referenčných jednojazyčných slovníkoch francúzštiny. Definuje ho ako prototyp identitárneho neologizmu francúzskej mládeže, a to aj preto, že jeho expresivita sa stiera veľmi pomaly. Zaujímavá je jeho etymologická nepriehľadnosť či grafická neukotvenosť, ale i dynamika, akou sa slovo z mikroslangu dealerov dostalo do jazyka predmestskej mládeže či ďalej do všeobecného slang. Lexéma bola dokonca predmetom mediálneho záujmu. Ide o veľmi polysémické slovo s pôvodným významom osoby, ktorá sa nechá prichytiť pri predaji drog. Prvý raz ho zreteľne vyslovil raper Dyru v piesni *La journée PLE* (2002). Difúziu neologického kandidáta s výslovnosťou [bolos] lingvistka skúmala s ohľadom na aktívnu, pasívnu znalosť či neznalosť lexémy pomocou dotazníkovej metódy a vyhodnocovala ho pomocou SWOT analýzy.

Analyzované dáta pochádzali, okrem iného, z výskumu subštandardnej francúzštiny a korpusu hovorovej francúzštiny na Ústave románskych jazykú a literatur FF MU. Identitárne neologizmy autorka skúmala aj na vlastnom korpuse rapových piesní *RapCor*, s ktorým pracovala metódou korpusovej lingvistiky pomocou nástroja *Sketch Engine*. Medzi najčastejšie sa vyskytujúcimi subštandardnými lemmami sa nachádzali oslovenia medzi priateľmi *mec, gars, pote*, vulgárne substantíva používané ako citoslovčia s katartickou funkciou *putain, merde* a tri skatologické slovesá *foutre, niquer, péter*.

Na záver konštatujeme, že monografia vychádzajúca z obhájeného habilitačného spisu a nadväzujúca na závery autorkinej dizertačnej práce (2007, knižne 2009), kde sa venovala univerzáliám reči mládeže, môže byť pomôckou pre záujemcov o aktuálne otázky francúzskej lexikológie a lexikografie. Len doplníme, že A. Polická spolupracovala s vydavateľstvom Lingea na druhom vydaní slovníka slang a hovorovej francúzštiny *Pas de blème* (2012).

Recipienti vedeckej monografie budú okrem lexikografov dominantne členovia vedeckého a univerzitného prostredia, lingvisti a translatológovia, resp. študenti týchto odborov. Domnievame sa, že komerčný úspech rapu u mladej generácie a s ním súvisiaci difúzný potenciál identitárnych neologizmov so silnou kohezióvnou funkciou otvára bohatý priestor na lingvistické bádanie možno práve aj u novej, formujúcej sa mladej generácie výskumníkov, pre ktorých

monografia posluži ako solídny základ. K pútavosti publikácie prispievajú aj obrázky, schémy, mapy, tabuľky a grafy, ktoré čitateľom pomáhajú vizualizovať a interpretovať výsledky výskumu.

Mgr. Lucia Ráčková, PhD.
Katedra romanistiky,
Filozofická fakulta
Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
Tajovského 40
974 01 Banská Bystrica
Slovensko
lucia.rackova@umb.sk

Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA č. 1/0748/01 *Lexikogenetický potenciál mediálneho politického diskurzu o kríze*.